

Okuyucu Mektupları

Letters

Değerli Hocamız Prof. Dr. İlhan Kum' u Düşünürken

İrfan Çakın*

Değerli hocamız Prof. Dr. İlhan Kum'un sağlık nedenleriyle Ağustos 1992'de emekliye ayrılmasından sonra, Türk Kütüphaneciler Derneği yönetimi hocamızın anısına bir kitap yayınlamayı uygun görerek, benden hocamızın yaşam öyküsünü ve mesleki katkılarını içeren bir çalışmayı hazırlamamı istedi. Türk kütüphaneciliğine kırk yılı aşan bir süre boyunca çeşitli ortamlarda hizmetler vermiş ve hizmet verdiği süre içinde Hacettepe Üniversitesi'ne modern bir kütüphane kazandırmakla yetinmeyip, ülkemizdeki kütüphanecilik uygulamalarını yönlendirmek ve geliştirmek amacıyla, yine bu Üniversite içinde, bir Kütüphanecilik Bölümü kurmuş ve ayrıca, yüzlerce öğrenci yetiştirmiş bu değerli insan hakkında mesleki literatürümüzde bir şeyler yazılmış olabileceğinden hareketle, literatür taramasıyla işe başlamanın sağlıklı bir yaklaşım olacağını düşünmüştüm.

Yaptığım tarama sonuç vermemişti. Değerli hocamızın adı, sadece kendisi tarafından yazılmış çalışmalarda yazar adı olarak yer alıyordu. Onun hakkında yazılmış, meslekteki başarılarını dile getiren, deneyimlerinden söz eden ve Türk kütüphaneciliğine yönelik beklentilerini ya da umutlarını ya da bu bağlamda genç kütüphanecilere önerilerinin neler olduğu konusunda hiç bir şey yoktu. Ancak bu kişi, Türk kütüphaneciliğinin 1960-1990 yılları arasında gerçekleştirilmiş bir çok başarısına imzasını atmış ve bu dönemde yaşayanların ya da bu süre içinde yetişenlerin yakından tanıdıkları biriydi. Elimde olmadan Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nde bir zamanlar yer alan, "Türk Kütüphaneciliğine Hizmet Edenler" başlığı altında, mesleğimize katkıda bulunmuş ya da bulunan yerli ve yabancı meslekdaşlarımızın tanıtıldığı biyografik çalışmaları düşündüm. Bundan böyle kütüphaneciliğimize hizmet edenlere pek ihtiyacımız olmayacak diye düşünülmüş ki, 1960'lı yılların başında son vermişiz bu uygulamaya. Yazık olmuş...

Sorun, hiç kuşkusuz, değerli hocamız İlhan Kum hakkında birşeylerin yazılmaması değil...Bugüne değin tüm kütüphanecilik bölümlerinden mezun olanların sayısı çoktan binleri aştı, onbine yaklaşıyor. Bunların tamamı olmazsa

* Prof. Dr. İrfan Çakın, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Üyesidir.

bile, bir kısmı yurdun dört bir yanında çeşitli tür ve düzeylerdeki kütüphanelerde hizmetler sunarak, bir yandan insanlarımıza kütüphane kültürü kazandırmaya çalışmakta, öte yandan da bu uygulamalardan edindikleri deneyimleri kütüphanecilik alanındaki bilgi birikimimize aktararak katkılarda bulunmaktalar. Kütüphanecilik alanında edinilmiş olan başarıların ne denli büyük özveriler sonucu kazanıldığını, gerçekleştirilen her başarının arkasında kendini bu işe adanmış çok sayıda meslekdaşımızın bulunduğunu görmemezlikten gelebilir miyiz? Bu insanları takdir etmek, mesleğimize ilişkin yaptıkları yararlı hizmetlerden ötürü şükranlarımızı sunabilmek için aramızdan ayrılmalarını mı beklememiz gerekiyor? Onlara yaşarken ulaşmak, yaptıkları hizmetleri önemseyeceğimizi sadece sözle değil, yazarak da ifade etmek onlar için olduğu kadar bizler için de daha anlamlı olmaz mıydı?

Türk Kütüphaneciler Derneği'nin "Prof. Dr. İlhan Kum'a Armağan" başlıklı kitabının yayınlanmasından hemen sonra, böyle bir yayının yapılmış olmasından son derece mutlu olan değerli hocamız, beni telefonla arayarak bu yayın içinde yer alan, kendisi için dile getirdiğim;

"...Mükemmel bir insan, görevinin bilincinde bir aydın ve seçkin bir bilim adamı olan Prof. Dr. İlhan Kum'un Türk Kütüphaneciliğine katkıları arasında yıllarca öğrenci yetiştirmek, dersleri ve yazıları ile kütüphane ve kütüphanecilik bilincinin gelişmesine yardımcı olmak bunlardan sadece bir kaçıdır. Gerçekte hocamızın sadece bu çalışmaları onun topluma olan borcunu cömertçe ödemiş örnek bir insan olarak tanınması için yeterlidir. Ancak, Prof. Dr. İlhan Kum'un çok yönlü girişimci kişiliği ve hiç yorulmak bilmeyen çalışma gücü sayesinde oluşturulmuş olan Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi ve yine bu üniversite içindeki Kütüphanecilik Bölümü, İlhan Kum adının Türk kütüphanecilik tarihindeki konumunu çok daha anlamlı kılmaktadır..." düşüncelerimden ötürü teşekkür etmişti. Oldukça duygusal bir konuşma yaptığımızı hatırlıyorum. O kadar mutlu olmuştu ki, bir ara "İrfan, gerçekten böyle mi düşünüyorsun?" diye sorduğunda, "Hocam, beni tanırınız, böyle düşünmeseydim bu şekilde yazar mıydım?" diye yanıtlamıştım.

Değerli hocamızı yakından tanıyanlar bilirler ki, o hiç bir şeyi kolay başarmadı. Her başarısının arkasında büyük bir kararlılık, emek ve mesleğine duyduğu sevgi vardı.

Prof. Dr. İlhan Kum'un yaşam öyküsü 3 Nisan 1927'de başladı ve 3 Ocak 2001 de sona erdi. Yaşadığı süre içinde, Türk toplumuna yönelik gerçekleştirdiği hizmetlerini dikkate alarak değerlendirdiğimizde, onun bize değil bizim ona çok şeyler borçlu olduğumuz görülmektedir.

Değerli hocamızın kütüphanecilik mesleğiyle olan ilişkisinin, Boğaziçi Üniversitesinin o zamandaki adıyla Robert College'in Mühendislik Bölümünün İngilizce Hazırlık Sınıfında 1947 yılında başladığını biliyoruz. Sağlık nedenleriyle mühendislik öğrenimine başlamadan sonlandırma durumunda kalan İlhan

Kum, Robert College'de geçen bir yılı, bir yandan İngilizcesini ilerletirken öte yandan da ileride kendisine meslek olarak seçeceği kütüphanecilik konusunda ilk anlamlı gözlemlerini yaptığı dönem olarak tanımlamıştır.

Hocamızın Robert College Kütüphanesi'ndeki uygulamalardan bir şekilde etkilendiği açıktır. Bir yıl sonra ailesinin yanına Ankara'ya dönüşünde, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi'nde görev yapması, kanımca bunun açık bir kanıtıdır. Bu dönemde Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde Adnan Ötüken tarafından başlatılmış olan kütüphanecilik kurslarına kayıt yaptırması, bununla yetinmeyip 1952 yılında Kentucky Üniversitesi Kütüphane Müdürü Dr. L. S. Thompson'un Milli Kütüphane'de açtığı kütüphanecilik kursuna devam etmesi, kütüphanecilik mesleğine duyduğu yakın ilginin yanısıra, bu bağlamda taşıdığı sorumluluğun bir diğer göstergesi değil midir? Hiç kuşkusuz, İlhan Kum'un gerek kütüphane uygulamalarından edindiği deneyimler, gerekse kurslarda kazandığı bilgi ve beceriler, onun kütüphanecilik alanındaki susamışlığını gidermede yeterli olmamış, aksine kamçulamıştır.

1950'li yılların başında, kütüphaneciliğin herkes tarafından yapılabilecek ayrıcalığı olmayan sıradan bir uğraş olarak kabul edildiği ülkemizde, İstanbul'un nemli havası nedeniyle mühendislik öğrenimini sonlandıran, bu yıllarda Ankara Üniversitesi'nin herhangi bir fakültesinde öğrenimine devam edebilecek iken kütüphanede çalışmayı yeğleyip, bu işle ilgili kurslara devam eden hocamızın L. S. Thompson'dan etkilendiği, bu nedenle de yüksek öğrenimine ABD'de kütüphanecilik alanında sürdürmeye karar verdiği anlaşılmaktadır.

İlhan Kum 1952 yılında toplam yedi yıl sürecek mesleki eğitim ve öğretimi için ABD'ne gider. Hocamızın ABD'ye gidişi, aslında başlı başına bir serüvendir. Hiç bir kuruluşun maddi bir destek sağlamadan, ağabeyi ve eniştesine borçlanarak aldığı bir miktar paranın yanısıra, Thompson'un Ankara'dayken kendisine Kentucky Üniversitesi'nin kütüphanesinde iş verebileceği ve yine bu üniversitenin Kütüphanecilik Bölümü'ne kayıt yaptırmasında yardımcı olabileceği sözleri onun tüm güvencesidir. Bir yandan okuyup bir yandan da Kentucky Üniversitesi Kütüphanesi'nin ödünç verme bölümünde haftada yirmi saat çalışan İlhan Kum, 1955 yılında lisans, 1957 yılı sonunda da yüksek lisans derecesini aldı. Bir süre New York'taki Brooklyn Halk Kütüphanesinin "Science and Industry" bölümünde çalıştıktan sonra, 1959 yılında Türkiye'ye döndü.

Kısa aralıklarla, önce Ankara Amerikan Haberler Merkezi'nde, daha sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi'nde görev yapan İlhan Kum'un yaşamındaki dönüm noktalarından bir diğeri de, 1961 yılında Prof. Dr. İhsan Doğramacı ile tanışmasıdır. Prof. Doğramacı daha sonra Hacettepe Üniversitesi'ne dönüştürülecek olan Ankara Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Enstitüsü'nde modern bir tıp kütüphanesinin kurulmasını arzulamaktadır. Bu beklentinin, İlhan Kum'un kütüphanecilik konusunda almış olduğu eğitim ve kazandığı deneyimlerin bir an önce somut bir hizmet birimine dönüştürme arzusuyla örtüş-

mesi, kısa zamanda çağdaş bir tıp kütüphanesinin oluşturulmasına yol açar. 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluşu tamamlandığında, üniversitenin en gözde birimi olan kütüphanesi, sağlık bilimleri konusunda gerçekleştirdiği örnek hizmetlerle dikkatleri çekmektedir.

İlhan Kum'un modern bir tıp kütüphanesi oluşturma çalışmaları sırasında, Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluşunda da etkin bir rol oynadığı görülmektedir. 1967-1975 tarihleri arasında bu Üniversite'nin Genel Sekreterlik görevini de yürütmüştür. Bu görevini yürütürken, Hacettepe Üniversitesi'nin bugünkü kütüphanecilik bölümünün başlangıcı olan "Kütüphanecilik ve Dokümantasyon Enstitüsü"nü oluşturulması konusunda ciddi çalışmalar yaptığına tanık olmaktadır. Gerçekte, bu tarihten çok daha önce, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'nün doktora programına kayıt yaptırdığı sıralarda, Türkiye'de kütüphanecilik eğitiminin yeniden yapılandırılması konusunda beklentileri ve düşünceleri olduğu anlaşılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde kütüphanecilik eğitimine ilişkin edindiği birikimlerini Türkiye koşullarını da dikkate alarak biçimlendirmek, 1970 yılında tamamladığı "Türkiye'de Kütüphanecilik Eğitimi" başlıklı doktora çalışmasıyla son şeklini alır. İlhan Kum bu çalışmasında, Türkiye'deki kütüphane ve kütüphanecilik sorunlarının zaman içinde kronikleştikten söz ederek, bu bağlamda gerçekçi çözümler üretebilmeyenin önkoşulunu, "...Türk kütüphaneciliğinin sorunlarına çözüm yolu bulabilecek sağlam ve derin mesleki bilgi ve genel kültüre sahip bir uzman kütüphaneciler kadrosunun..." yetiştirilmesinde görmektedir. Bu niteliklere sahip kütüphanecilerin yetiştirilmesi için de, "..çeşitli alanlarda lisans öğrenimini yaptıktan sonra kütüphanecilik alanına gelen öğrencilerin...belirli alanlarda uzmanlaşmalarını mümkün kılacak ve günün değişen ihtiyaçlarına göre ayarlanabilecek programlar(in)..." geliştirilmesini önermektedir. Bu önerilerin iki yıl gibi kısa bir süre içinde, Hacettepe Üniversitesi yapılanması içinde yaşama geçirildiğine tanık olmaktadır.

Değerli hocamızın 1969-1973 yılları arasındaki çalışmaları, onun çok yönlü girişimci kişiliği ve hiç yorulmak bilmeyen dinamiklerinin açık göstergeleridir. Bu dönemde İlhan Kum çok çeşitli kimliklerle karşımıza çıkmaktadır. Bazen kütüphaneci, bazen doktora öğrencisi, bazen akademisyen, bazen de üniversite genel sekreteri. Tüm bu işlerin arasında Üniversitelerarası Kurul genel sekreterliği görevini de yürütmeye zaman bulmuş ve el attığı herşeyi sadece başarmakla kalmayıp, geride kolay kolay silinmeyecek kalıcı izler bırakmıştır.

1975 yılında "Türkiye'de Tıp Kütüphaneleri" tezi ile doçent, 1980 yılında da profesör olan hocamızın yoğun çalışma temposunun, özellikle 1970'li yılların sonlarından başlayarak sağlığını olumsuz yönde etkilemeye başladığı görülmektedir. Kalp rahatsızlıklarıyla başlayıp, kalp kapakçıklarının değişimi ile devam eden süreç içerisinde dahi, zorunlu haller dışında temposundan pek ödün vermeyen hocamızın 1981 yılında geçirmiş olduğu "serabra-vasküler" rahatsızlığı,

1992 yılında Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü Başkanlığı görevinden emekliye ayrılmasında başlıca nedendir.

Emekliye ayrılışından sonra Bölüm'le olan ilişkilerini hiç bir zaman kesmeyen, her fırsatta bizlerle bir araya gelerek sorunlarımızı paylaşan ve bizleri yönlendiren değerli hocamızın gençlik dönemlerinden başlayarak süre gelen opera tutkusunun, emeklilik döneminde sürdüğünü belirtmek gerekir. Son sıralarda en büyük uğraşısı, çeşitli nedenlerle yurt dışında bulunduğu sıralarda çekmiş olduğu, kısmen kütüphane ve kütüphanecilik ile ilgili, slaytların ve 16mmlik filmelerini video-kaset ortamında beğendiği operalardan parçalarla eşleştirerek yeniden kaydetmekti.

Hocamızı en son ölümünden bir hafta önce Ramazan Bayramı'nı kutlamak amacıyla ziyaretim sırasında görmüştüm. Tüm rahatsızlıklarına karşın çok iyi görünüyordu. Bölümden sözettik. Yeniden yapılanma çabalarımızın geldiği aşama hakkında bilgi verdim. Geleceğe yönelik beklentilerimizi tartışırken benim kadar Hocamız da heyecanlanmıştı. Kütüphaneciliğin geliştirilmesi konusunda harcanan her çabanın, bu alanda görev yapan profesyoneller için nasıl bir anlam taşıdığını çok iyi biliyordu. Çünkü O bir dava adamıydı. Onun için gelişim, değişim demekti. Değişim ise durağanlıkla değil, devingenlikle gerçekleştirilebilirdi. Onu çok özleyeceğiz.....